

УДК 34.096

Світлана Сорока

Національний університет «Львівська політехніка»,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент
svitlana.o.soroka@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9351-4531>

Тетяна Скоропад

Національний університет «Львівська політехніка»,
студентка Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
tetiana.skoropad.pv.2022@lpnu.ua

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

<http://doi.org/10.23939/law2023.40.352>

© Сорока С., Скоропад Т., 2023

Розглянуто питання щодо забезпечення реалізації прав та свобод людини і громадянина через призму діяльності правоохоронних органів. Відзначено, що виконання одного із основних завдань держави забезпечення прав і свобод людини та громадянина, закріплених Конституцією України, покладено на три наявні в державі гілки влади: законодавчу, виконавчу і судову. Крім того, для розв'язання проблем соціально-політичного та економічного розвитку сучасної України є регулятивно-охоронний вплив держави на громадян з метою формування належних (правових) умов їх життєдіяльності. Для цього державою утворюються спеціальні органи – це правоохоронні органи. Акцентовано, що поняття «правоохоронні органи» дуже часто вживається в науковій літературі, нормативних документах та актах, розмовній мові тощо, проте точне й чітке уявлення про нього ще не сформувалось. Науковці не мають єдиного підходу до цього поняття, не повною мірою міститься воно і в законодавчих актах. Проаналізовано нормативно-правові акти, які торкаються розкриття поняття «правоохоронні органи». Відзначено, що правоохоронні органи – це особливі державні інституції, об'єднані їх функціональним призначенням. Виділено чотири основні ознаки правоохоронної діяльності.

Дано визначення поняттю прав і свободи людини. Акцентовано, що права людини поділяються на чотири групи, розкрито кожну групу. Звернуто увагу, що для забезпечення прав і свобод людини в діяльності правоохоронних органів є механізм у вигляді двох підсистем: охорони і захисту. Проаналізувавши чинне законодавство, виокремлено головні напрями діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Зроблено висновок, що в сучасній Україні робота правоохо-

ронних органів спрямована на забезпечення основоположних прав і свобод людини та громадянина. З кожним днем наша держава стає на крок ближчою до європейських стандартів у сфері безпеки громадян. Проте наші реалії потребують новіших правових підходів у питанні забезпечення основоположних прав і свобод. Для цього в державі проводяться відповідні реформи, вдосконалюються форми, методи забезпечення прав і свобод людини та громадянина, підвищується рівень правової культури та, що дуже важливо, щоб в контексті відповідних змін підвищувався рівень довіри населення до правоохоронців.

Ключові слова: правоохоронні органи; правоохоронна діяльність; забезпечення прав та свобод людини і громадянина.

Постановка проблеми. Конституція України як основний закон закріплює одним із основних завдань держави забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Виконання цього завдання покладено на три наявні в державі гілки влади: законодавчу, виконавчу і судову. Кожна гілка влади реалізує це завдання за допомогою власних, властивих лише їй засобів: законодавча влада – здійснюючи законодавчу діяльність, виконавча влада – публічне управління, а судова – правосуддя. Крім того, для розв'язання проблем соціально-політичного та економічного розвитку сучасної України є регулятивно-охоронний вплив держави на громадян з метою формування належних (правових) умов їх життєдіяльності. Для цього державою утворюються спеціальні органи – правоохоронні органи. Метою правоохоронної системи є охорона прав, свобод та інтересів людини та громадянина. Державою встановлюється система юридичних норм, які регулюють найбільш вагомі відносини між людьми, для цього державою утворюються органи, призначені для охорони вказаних норм від порушень. Охорона права від посягань (правоохоронна діяльність) є конституційним обов'язком усіх державних інститутів. Тому розгляд питання щодо реалізації прав та свобод людини і громадянина через призму діяльності правоохоронних органів є актуальним і своєчасним.

Аналіз дослідження проблеми. Актуальним питанням правоохоронної діяльності присвячували увагу такі вчені, як А. Гнатівська, П. Каркач, А. Лапкін, П. Латковський, А. Марущак, Є. Марочкін, Л. Москвич та інші.

Мета статті. Метою запропонованої статті є дослідження питання щодо забезпечення реалізації прав та свобод людини і громадянина через призму діяльності правоохоронних органів

Виклад основного матеріалу. Розбудова України як демократичної, правової та соціальної держави, закріплення головним обов'язком держави утвердження та забезпечення прав людини потребує системи охорони. Водночас важливого соціального значення набуває правоохоронна система держави, основною складовою частиною якої є правоохоронна діяльність [1, с. 8]. Правоохоронна діяльність – це діяльність уповноважених органів держави, спрямована на профілактику правопорушень, охорону і відновлення прав людини, забезпечення виконання Конституції, законів та інших нормативно-правових актів.

Перш ніж переходити до визначення ролі правоохоронних органів у сфері забезпечення прав людини та громадянина, треба спинитися на висвітленні поняття «правоохоронні органи». Хоч цей термін дуже часто вживається в літературі, нормативних документах та актах, розмовній мові тощо, проте точне й чітке уявлення про нього ще не сформувалось. Науковці поділяються на декілька таборів: одні охоплюють цим поняттям усі державні органи та громадські організації, котрі певною мірою наділені правоохоронними функціями, інші розглядають це поняття у широкому (державні органи, які мають певні повноваженнями в галузі контролю за додержанням законності й правопорядку) та вузькому (державні органи, створені для забезпечення законності та боротьби зі злочинністю) аспектах [2]. У Конституції України поняття «правоохоронні органи» вживається у ч. 2

ст. 17 щодо забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, яка покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави. Проте ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» дає більш розширений список правоохоронних структур, а саме – органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у збройних силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні та правоохоронні функції [3]. Отже, правоохоронні органи – це особливі державні інституції, об'єднані їх функціональним призначенням.

Так, до основних ознак правоохоронної діяльності А. Каучук зараховує такі:

1. Спрямованість її на охорону прав і свобод людини, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин.

2. Реалізація на підставі та відповідно до закону і переважно у відповідній процесуальній формі.

3. Застосування під час її здійснення зазвичай правових засобів.

4. Здійснення спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі [1, с. 11].

Говорячи про права і свободи людини, треба розкрити це поняття. У Великій Українській Енциклопедії зазначено, що права і свободи людини – це комплекс природних і непорушних свобод і юридичних можливостей, що зумовлені фактом існування людини в цивілізованому суспільстві; іманентні можливості людини поводитися відповідно до своїх свідомих волевиявлень та робити все, що не заборонено законом і не спричиняє невинуватної шкоди правам і свободам людини [4].

«Права людини» – це така категорія, яка пройшла значний відрізок часу, еволюціонувала та наповнилася змістом. Не дивно, що вчені закликають до конкретної систематизації прав людини, тому було прийнято формулювання «покоління». Якщо говорити про права людини ширше, то вони поділяються на чотири покоління. До першого покоління належать права, які засновані на традиційних цінностях, наприклад, право на свободу думки, совісті, сповідання релігії, на недоторканість особи, на гідність тощо. До другого покоління належать соціальні, культурні та економічні права. Це право на працю, медичну допомогу, відпочинок, соціальне забезпечення. Вони формувались в ході боротьби людства за покращення соціального та економічного становища. Третє покоління прав людини – колективні права всього людства (права людини, нації, народу, національних меншин). До них належать право на мир, безпеку, здорове навколишнє природне середовище, на соціальний та економічний розвиток, на незалежність. І нарешті, четверте покоління прав людини – це відповідь викликам ХХІ століття, коли мова йде про виживання людства як біологічного, про збереження цивілізації та подальшу космічну соціалізацію. До таких прав треба зарахувати такі права: на зміну статі, на клонування, на трансплантацію органів, одностатеві шлюби, евтаназію, штучне запліднення, вільну від дитини сім'ю тощо [5].

Для забезпечення прав і свобод людини в діяльності правоохоронних органів існує певний механізм. Так, на думку В. Пчолкіна, механізм забезпечення прав і свобод людини в діяльності правоохоронних органів можна уявити у вигляді двох підсистем. Перша – система охорони, яка вміщає правові засоби, що встановлюють межі законного обмеження індивідуальної свободи громадян та забезпечення законності під час застосування заходів примусу, що обмежує таку свободу. Друга – система захисту, що становить єдність правових засобів, які забезпечують поновлення порушеного права, притягнення до відповідальності винних, відшкодування шкоди, заподіяної правопорушенням, та організації діяльності правоохоронних органів щодо реалізації юридичних засобів захисту прав і свобод людини [6].

Також, проаналізувавши чинне законодавство, можна виокремити головні напрями діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина:

1. Охорона прав та свобод, гарантованих Конституцією.

2. Захист основоположних прав і свобод, незалежно від її статі, раси, віку, сексуальної орієнтації, релігійної приналежності тощо.

3. Недопущення у своїй діяльності будь-яких обмежень та порушень прав людини і громадянина [2].

Висновки. У сучасній Україні робота правоохоронних органів спрямована на забезпечення основоположних прав і свобод людини та громадянина. З кожним днем наша держава стає на крок ближчою до європейських стандартів у сфері безпеки громадян. Проте наші реалії потребують новіших правових підходів у питанні забезпечення основоположних прав і свобод. Для цього в державі проводяться відповідні реформи, вдосконалюються форми, методи забезпечення прав і свобод людини та громадянина, підвищується рівень правової культури та, що дуже важливо, щоб в контексті відповідних змін підвищувався рівень довіри населення до правоохоронців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності (2018): навч. посіб. 2018. 2-ге вид. переробл. і допов. / кол. авт.; за ред. д. ю. н., доц. В. О. Боняк. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.
2. Громовенко К., Тицька Я. (2021). Роль правоохоронних органів у забезпеченні прав людини: теоретико-правовий захист. Держава та регіони. Серія: право. 2021. № 2. С. 120–125. URL: <https://doi.org/10.32840/1813-338x-2021.2.19> (дата звернення: 14.06.2023).
3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 14.06.2023).
4. Велика Українська Енциклопедія URL: <https://vue.gov.ua>
5. Лапка О. Покоління прав людини. С. 48–49. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4103/1/%20ЗБІРНИК%20ТЕЗ%20%20ост._p046-047.pdf
6. Пчолкін В. Д., Федосова О. В. (2021). Теоретико-правові аспекти забезпечення прав і свобод людини й громадянина в діяльності правоохоронних органів. Право і суспільство. 2012. № 1. С. 8–12.

REFERENCES

1. *Zabezpechennya prav lyudyny u pravoohoronnyy diyal'nosti* [Ensuring human rights in law enforcement activities] (2018): navch. posib. 2018. 2-e vyd. pererob. i dop. / kol. avt.; za red. d.yu.n., dots. V. O. Bonyak. Dnipro : Dnipro. derzh. un-t vnutr. sprav ; Lira LTD, 2018. 260 p. [In Ukrainian].
2. Hromovenko K., Tyts'ka Ya. (2021). *Rol' pravoohoronnykh orhaniv u zabezpechennya prav lyudyny: teoretyko-pravovyy zakhyst* [The role of law enforcement agencies in ensuring human rights: theoretical and legal protection]. Derzhava ta rehiony. Seriya: pravo. 2021. No. 2. P. 120–125. URL: <https://doi.org/10.32840/1813-338x-2021.2.19> (data zvernennya: 14.06.2023). [In Ukrainian].
3. *Pro derzhavnyy zakhyst pratsivnykiv sudu i pravoohoronnykh orhaniv* [On state protection of court employees and law enforcement agencies]. Ofitsiyyny vebportal parlamentu Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (data zvernennya: 14.06.2023). [In Ukrainian].
4. *Velyka Ukrayins'ka Entsyklopediya* [Great Ukrainian Encyclopedia]. URL: <https://vue.gov.ua> [In Ukrainian].
5. Lapka O. *Pokolinnya prav lyudyny* [Generation of human rights]. P. 48–49. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4103/1/%20ZBIRNYK%20TEZ%20%20ost._p046-047.pdf [In Ukrainian].
6. Pcholkin V. D., Fedosova O. V. (2021). *Teoretyko-pravovi aspekty zabezpechennya prav i svobod lyudyny* [Theoretical and legal aspects of ensuring human rights and freedoms]. Pravo i suspil'stvo y hromadyanyna v diyal'nosti pravoohoronnykh orhaniv. 2012. No. 1. P. 8–12. [In Ukrainian].

Дата надходження: 01.09.2023 р.

Svitlana Soroka

Lviv Polytechnic National University,
Educational-Scientific Institute of Law,
Psychology and Innovative Education
Department of Criminal Law and Process,
Cand. of Law

Svitlana.o.soroka@lpnu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9351-4531>

Tetiana Skoropad

Lviv Polytechnic National University,
Educational-Scientific Institute of Law,
Psychology and Innovative Education
tetiana.skoropad.pv.2022@lpnu.ua

ENSURING THE IMPLEMENTATION OF HUMAN AND CITIZEN RIGHTS AND FREEDOMS THROUGH THE PRISM OF THE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT BODIES

The issue of ensuring the realization of the rights and freedoms of a person and a citizen through the prism of the activities of law enforcement agencies was considered. It was noted that the implementation of one of the main tasks of the state to ensure the rights and freedoms of a person and a citizen, enshrined in the Constitution of Ukraine, is entrusted to the three existing branches of government in the state: legislative, executive and judicial. In addition, in order to solve the problems of socio-political and economic development of modern Ukraine, there is a regulatory and protective influence of the state on citizens with the aim of forming appropriate (legal) conditions for their life activities. For this, the state creates special bodies – these are law enforcement agencies. It is emphasized that the concept of «law enforcement agencies» is very often used in scientific literature, regulatory documents and acts, colloquial speech, etc., but an accurate and clear idea about it has not yet been formed. Scientists do not have a unified approach to this concept, it is not fully contained in legislative acts. Normative legal acts related to the disclosure of the concept of «law enforcement agencies» have been analyzed. It was noted that law enforcement agencies are special state institutions united by their functional purpose. Four main features of law enforcement activity are identified.

The concept of human rights and freedom is defined. It is emphasized that human rights are divided into 4 groups, each group is disclosed. Attention is drawn to the fact that to ensure human rights and freedoms in the activities of law enforcement agencies, there is a mechanism in the form of two subsystems: protection and protection. After analyzing the current legislation, the main areas of activity of law enforcement agencies in the field of ensuring human and citizen rights and freedoms are highlighted. It was concluded that in modern Ukraine, the work of law enforcement agencies is aimed at ensuring the fundamental rights and freedoms of a person and a citizen. Every day, our state becomes one step closer to European standards in the field of citizen security. However, our realities require newer legal approaches in the matter of ensuring fundamental rights and freedoms. For this purpose, appropriate reforms are carried out in the state, the forms and methods of ensuring the rights and freedoms of a person and citizen are improved, the level of legal culture is raised and, what is very important, in the context of the relevant changes, the level of public trust in law enforcement officers is increased.

Keywords: law enforcement agencies; law enforcement activity; ensuring the rights and freedoms of a person and a citizen.